

Ο όρος «ιδιωματική έκφραση» στην ελληνική και την ισπανική γλώσσα

Ευλαμπία Κ. Χέλμη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι ιδιωματικές εκφράσεις αποτελούν ένα πολύ σημαντικό κεφάλαιο τόσο στην ελληνική όσο και την ισπανική γλωσσολογία, και ειδικά στη λεξικογραφία. Θεωρούνται μέρος του γλωσσικού πλούτου κάθε γλώσσας, ενώ μεταφέρουν την ιδιαίτερη φυσιολογία και ιδιοσυγκρασία του κάθε λαού. Η μελέτη τους επεκτείνεται και σε άλλους τομείς, όπως η μετάφραση και η μεταφρασεολογία, η διερμηνεία, η φρασεολογία και η φρασεοδιδασκτική, η διδασκαλία των ξένων γλωσσών κ.α. Χρησιμοποιούνται καθημερινά στον προφορικό λόγο, ενώ έχουν έντονη παρουσία και σε γραπτά κείμενα, κυρίως λογοτεχνικά και δημοσιογραφικά. Δεν αφορούν μόνο τους φυσικούς ομιλητές μιας γλώσσας, αλλά και εκείνους που ενδιαφέρονται για την ολοκληρωμένη εκμάθησή της. Ανάλογα με τον τρόπο που χρησιμοποιούνται, προσδίδουν διαφορετικές αποχρώσεις στη γλώσσα. Παρά το γεγονός ότι οι ιδιωματικές εκφράσεις είναι ένα τόσο χαρακτηριστικό κομμάτι όλων των γλωσσών, δεν φαίνεται να τους δίνεται η δέουσα σημασία. Στόχος της παρούσας ανακοίνωσης είναι να προσφέρει μία ανάλυση και αποτύπωση των ποικίλων όρων που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν τον όρο «ιδιωματική έκφραση» στα Ελληνικά και Ισπανικά. Συγκεκριμένα πραγματοποιείται μία αναζήτηση και καταγραφή των όρων που αναφέρονται τόσο στα γενικά όσο και στα ειδικά λεξικά των δύο υπό εξέταση γλωσσών, με αναφορά και στους ορισμούς που τους συνοδεύουν, ενώ παράλληλα επιχειρείται και παρουσιάζεται μία πρόταση απόδοσης και αντιστοιχίας των όρων αυτών από τη μία γλώσσα στην άλλη.

The term “idiom” in the Greek and Spanish languages

Evlampia C. Chelmi

ABSTRACT

Idioms play a very important role both in Greek and in Spanish linguistics, especially in lexicography. They are considered part of the linguistic wealth of every language, while at the same time they convey the particular features and temperament of every nation. The study of idioms extends to other fields, such as translation and translation theory, interpreting, phraseology and the teaching of idioms, the teaching of foreign languages, etc. Idioms are used on a daily basis in oral speech, while their presence is strong in written texts, especially literary and journalistic. They are of interest not only to the native speakers of a language, but also to those who wish to learn a foreign language to its full extent. According to the way idioms are used, they lend different nuances to language. Despite the fact that idioms constitute such a characteristic part of every language, they are not given the necessary importance. The aim of the present paper is to offer an analysis and record of the various terms used to describe the term “idiom” in Greek and in Spanish. More precisely, through this paper a search and rendering of the terms mentioned both in general as in special dictionaries is carried out in the languages in question, with a reference to the accompanying definitions, while at the same time, an attempt is carried out to render and provide equivalents of the terms in question from one language to the other.

0 Εισαγωγή

Στην εργασία αυτή θα ασχοληθούμε με τους όρους που χρησιμοποιούνται στην Ελληνική και την Ισπανική για να περιγράψουν τον όρο «ιδιωματική έκφραση». Πιο συγκεκριμένα, θα προσεγγίσουμε το θέμα από λεξικογραφική σκοπιά και θα εξετάσουμε την παρουσία του συγκεκριμένου λήμματος και των συνωνύμων του στα πιο έγκυρα λεξικά της νεοελληνικής και της ισπανικής γλώσσας. Για τα Ελληνικά, θα χρησιμοποιήσουμε τα λεξικά Κριαρά [1], Μπαμπινιώτη [2] και Τριανταφυλλίδη [3]. Για τα Ισπανικά, θα χρησιμοποιήσουμε τα λεξικά της Real Academia [4], María Moliner [5] και του Manuel Seco [6]. Επίσης, θα εξετάσουμε και τα ακόλουθα Ελληνο-ισπανικά και Ισπανο-ελληνικά λεξικά:

- ❖ Muñoz-Feriz, Anna, *Ισπανο-ελληνικό-Ελληνο-ισπανικό Λεξικό*, Αθήνα: Ελληνοεκδοτική, 1996.
- ❖ Azcoitia, Ana Victoria και Αλέξανδρος Μαγκρίδης. *Ελληνο-Ισπανικό Λεξικό. Diccionario Griego-Español*. Αθήνα: Μέδουσα-Σέλας Εκδοτική, 1999.
- ❖ ———. *Ισπανο-Ελληνικό Λεξικό. Diccionario Español-Griego*. Αθήνα: Μέδουσα-Σέλας Εκδοτική, 1993.
- ❖ Μαγκρίδης, Αλέξανδρος και Pedro Olalla. *Το νέο Ελληνο-ισπανικό Λεξικό. El Nuevo Diccionario Griego-español*. Αθήνα: Texto, 2006.
- ❖ *Ισπανο-ελληνικό και Ελληνο-ισπανικό Λεξικό*, Αθήνα: Πελεκάνος, χ.χ.
- ❖ Δημουλά, Λεύκη. *Ισπανο-ελληνικό Λεξικό: Εκφράσεις και ιδιωματισμοί*, Αθήνα: Kauffmann, 2008.

1 Ορισμός του όρου «ιδιωματική έκφραση»

Ως έναν ολοκληρωμένο ορισμό του όρου «ιδιωματική έκφραση» αναφέρουμε τον ακόλουθο:

- «Με τον όρο *στερεότυπες* (ή *παγιωμένες* ή *τυποποιημένες*) *εκφράσεις* (ή *φράσεις*), *ιδιωματισμοί* ή *ιδιωτισμοί* ή *ιδιωτισμικές εκφράσεις* ή *φρασεολογισμοί* αναφερόμαστε σε σταθερούς συνδυασμούς δύο ή περισσότερων λέξεων, συνδυασμούς δηλαδή στους οποίους δεν υπάρχει η ελευθερία που διαθέτουν οι γλώσσες να αντικαθιστούν λέξεις με τη συνώνυμή τους ή μία δομή με μίαν άλλη, και που η σημασία τους δεν είναι γενικά προβλέψιμη, δεν είναι συνθετική, δηλαδή δεν ισούται με το άθροισμα των σημασιών των συστατικών που τους απαρτίζουν.» [7]

Σε αυτό το σημείο κρίνουμε απαραίτητη μία διευκρίνιση που αναφέρεται στους όρους *ιδιωτισμός* και *ιδιωματισμός*. Πρόκειται για μία επισήμανση του Μανόλη Τριανταφυλλίδη [3], ο οποίος έκανε διαχωρισμό των δύο όρων, αποδίδοντας τη σημασία «έκφραση με ιδιαίτερη

σημασία ή σύνταξη που λέγεται σε μία γλώσσα» στον όρο ιδιωτισμός και τη σημασία «γλωσσικό φαινόμενο που εμφανίζεται σε τοπικές γλώσσες (ιδιώματα ή διαλέκτους), αλλά δε συνηθίζεται ή είναι άγνωστο στην κοινή μορφή μιας γλώσσας» στον όρο ιδιωματοπισμός. Στη διαφορά αυτή της σημασίας των δύο όρων κάνει αναφορά και ο Γεώργιος Μπαμπινιώτης [2], ο οποίος αναφέρει ότι *ιδιωματοπισμός* είναι «κάθε γλωσσικό στοιχείο που αναφέρεται σε γλωσσικό ιδίωμα ή διάλεκτο της Ελληνικής» και *ιδιωτισμός* είναι «κάθε λεξιλογική φράση της κοινής Ελληνικής, που αποτελεί ιδιαίτερη έκφραση με μεταφορική συνήθως σημασία».

Παρ'όλο που στην εργασία αυτή, τόσο στον τίτλο όσο και στην ανάλυση, χρησιμοποιούμε τον όρο «ιδιωματική έκφραση», θεωρούμε ορθότερους και πιο δόκιμους τους όρους που προτείνουν οι Τριανταφυλλίδης και Μπαμπινιώτης. Προκειμένου για τη διεθνή βιβλιογραφία, και κατά τα διεθνή πρότυπα, πιο αποδεκτοί από τους ξένους μελετητές θεωρούνται οι όροι *φρασεολογισμός* ή *φρασεολογική μονάδα*, καθώς αποτελούν το αντικείμενο μελέτης της Φρασεολογίας, της επιστήμης δηλαδή που μελετά τις ιδιωτισμικές εκφράσεις.

2 Συνώνυμα του όρου και αντιστοιχία όρων

Εντοπίσαμε τους παρακάτω όρους ως συνώνυμα του όρου «ιδιωματική έκφραση» στην ελληνική και την ισπανική γλώσσα:

ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ιδιωματική έκφραση
ιδιωματοπισμός*
ιδιωτισμική έκφραση
ιδιωτισμός*
παγιωμένη έκφραση
στερεότυπη έκφραση/πρόταση
τυποποιημένη έκφραση
φρασεολογισμός*
φρασεολογική μονάδα

ΙΣΠΑΝΙΚΑ

expresión fija
expresión hecha
frase fija
frase hecha*
fraseologismo*

giro*
idiomatismo
idiotismo*
locución*
modismo*
unidad fraseológica

Σημειώνεται ότι μόνο οι όροι που έχουν την ένδειξη αστερίσκος (*) εμφανίζονται στα λεξικά της ελληνικής και της ισπανικής γλώσσας. Οι υπόλοιποι όροι εντοπίστηκαν μετά από αναζήτηση στο διαδίκτυο και διαπιστώθηκε, από τη συχνότητα εμφάνισης, ότι πρόκειται για όρους που είναι γνωστοί και χρησιμοποιούνται κατά κύριο λόγο στη Γλωσσολογία.

ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΑ ΟΡΩΝ

<u>ΕΛΛΗΝΙΚΑ</u>	<u>ΙΣΠΑΝΙΚΑ</u>
ιδιωματική έκφραση	frase metafórica
ιδιωματισμός	idiomatismo
ιδιωτισμική έκφραση	locución/modismo/giro
ιδιωτισμός	idiotismo
παγιωμένη έκφραση	frase/expresión fija/hecha
στερεότυπη έκφραση/πρόταση	frase/expresión fija/hecha
τυποποιημένη έκφραση	frase/expresión fija/hecha
φρασεολογισμός	fraseologismo
φρασεολογική μονάδα	unidad fraseológica

Πρόκειται για μία πρόταση αντιστοιχίας των παραπάνω όρων. Στο σύνολό τους θεωρούνται συνώνυμα και μπορούν να χρησιμοποιηθούν αδιακρίτως, με εξαίρεση τη διευκρίνιση που προηγήθηκε για τους όρους ιδιωτισμός και ιδιωματισμός, καθώς και τους όρους φρασεολογισμός και φρασεολογική μονάδα. Ο όρος *idiomatismo* δεν εντοπίστηκε στα ισπανικά λεξικά, επομένως θεωρούμε ότι μάλλον δεν πρόκειται για αποδεκτό και δόκιμο όρο, αλλά για λανθασμένη κατά λέξη απόδοση του ελληνικού όρου *ιδιωματισμός*.

3 Οι όροι στα Ισπανο-ελληνικά και Ελληνο-ισπανικά Λεξικά

«Είναι γνωστό ότι η εκπόνηση ενός λεξικού αποτελεί ένα έργο ιδιαίτερα απαιτητικό, πολύ περισσότερο όταν το αντικείμενο αυτού είναι οι ιδιωματισμοί, συνδυασμοί λέξεων που παράγει καθημερινά η φαντασία των ανθρώπων προκειμένου να εκφράσει την ποικιλία των αισθημάτων και των συναισθημάτων». [8] Ακολουθεί αναλυτική παρουσίαση των λημμάτων που προαναφέρθηκαν, όπως αυτά αναφέρονται στα δίγλωσσα λεξικά της ελληνικής και της

ισπανικής γλώσσας:

Ισπανο-ελληνικά Λεξικά	Λήμμα	Απόδοση
Εκδόσεων Μέδουσα (1993)	frase fraseologismo giro idiomatismo idiotismo locución modismo unidad fraseológica	(locución) φράση, έκφραση Δεν αναφέρεται (γλ.) στροφή φράσης, έκφρασης Δεν αναφέρεται ιδιωματισμός ιδιωματισμός ιδιωματισμός Δεν αναφέρεται
Εκδόσεων Πελεκάνος (χ.χ.)	frase fraseologismo giro idiomatismo idiotismo locución modismo unidad fraseológica	φράση Δεν αναφέρεται Δεν αναφέρεται αυτή του η σημασία Δεν αναφέρεται ιδιωματισμός ιδιωματισμός Δεν αναφέρεται Δεν αναφέρεται
Εκδόσεων Ελληνοεκδοτική	frase fraseologismo giro idiomatismo idiotismo locución modismo unidad fraseologica	φράση, πρόταση Δεν αναφέρεται Δεν αναφέρεται αυτή η σημασία Δεν αναφέρεται Δεν αναφέρεται έκφραση ιδιωματισμός Δεν αναφέρεται
Ελληνο-ισπανικά Λεξικά	Λήμμα	Απόδοση
Εκδόσεις Texto	ιδιωματισμός ιδιωτισμός φρασεολογισμός	idiolecto modismo, locución, frase hecha Δεν αναφέρεται

Σε ότι αφορά το λεξικό των εκδόσεων Μέδουσα, διαπιστώνεται ότι γίνεται αναφορά του όρου *frase* με παραπομπή στον όρο *locución*. Όμως, αν ο όρος *φράση* δεν συνοδεύεται από κάποιο επιθετικό προσδιορισμό, όπως *ιδιωματική* ή *στερεότυπη*, δεν εννοείται στα Ισπανικά, αλλά ούτε και στα Ελληνικά ότι πρόκειται για φράση με ιδιαίτερη σημασία. Επίσης, σημειώνεται ότι η απόδοση του όρου *giro* ως *στροφή έκφρασης* δεν υφίσταται, καθώς δεν βγάζει κανένα νόημα ούτε μπορεί να σταθεί στη γλώσσα μας. Δεν υπάρχει καμία αναφορά στους επιστημονικούς καθιερωμένους όρους που αναφέρονται στη φρασεολογία.

Σχετικά με το λεξικό των Εκδόσεων Πελεκάνος, το λήμμα *φράση* αναφέρεται απλώς ως συνώνυμο του όρου *φράση*, χωρίς να παραπέμπει στην ιδιαίτερή του σημασία. Αναφέρει τους όρους *locución* και *idiotismo*, χωρίς αναφορά στον όρο *modismo*, ενώ το λήμμα *giro* δεν το συσχετίζει με τη Γλωσσολογία.

Αναφορικά με το λεξικό των Εκδόσεων Ελληνοεκδοτική, ο όρος *φράση* αναφέρεται απλώς ως *frase* χωρίς ειδική σημασία, οι όροι *idiomatismo* και *idiotismo* δεν αναφέρονται καθόλου, ενώ το λήμμα *modismo* αποδίδεται ως ιδιωτισμός.

Τέλος, παρατηρείται ότι στο λεξικό των εκδόσεων Texto γίνεται ο ορθός διαχωρισμός των δύο όρων, με τον όρο *ιδιωτισμός* να αποδίδεται ως *idiolecto*, και ο όρος *ιδιωτισμός* ως *modismo*, *locución* ή *frase hecha*. Οι τρεις τελευταίοι όροι είναι και εκείνοι που συνήθως χρησιμοποιούνται στα Ισπανικά για την απόδοση του όρου *ιδιωτισμός*.

4 Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας τα παραπάνω και μετά από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε, διαπιστώθηκε ότι παρόλο που οι ιδιωτισμοί αποτελούν ένα πολύ σημαντικό κομμάτι κάθε γλώσσας, δεν τους δίδεται η απαραίτητη σημασία στα δίγλωσσα λεξικά. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αυτό έχει να κάνει με τη γενικότερη «μέτρια» εικόνα και ποιότητα των δίγλωσσων λεξικών της Ισπανικής και της Ελληνικής. Στην πλειονότητα των παραδειγμάτων, οι ισπανικοί όροι αποδίδονται με τον ελληνικό όρο *ιδιωτισμός*. Στο Λεξικό των Λ. Δημουλά και Α. Ι. Ρον [8], για την απόδοση του όρου *ιδιωτισμός*, χρησιμοποιείται ο ισπανικός όρος *idiomatismo*, τον οποίο δεν εντοπίσαμε σε κανένα λεξικό της ισπανικής γλώσσας. Συνολικά, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι τα σχετικά λήμματα εμφανίζουν είτε αδυναμίες στην απόδοση από τη μία γλώσσα στην άλλη είτε παρατηρείται ολική απουσία τους. Το λεξικό αποτελεί ένα εργαλείο τόσο για τον φυσικό ομιλητή μίας γλώσσας, όσο και για τον ξένο που φιλοδοξεί να μάθει μία γλώσσα με ολοκληρωμένο τρόπο. Δεν υπάρχει συνέπεια ούτε συμφωνία των συντακτών των διαφόρων λεξικών ως προς την απόδοση των όρων. Ο λεξικογράφος θα πρέπει να συνεργάζεται με ειδικούς του εκάστοτε χώρου, προκειμένου αφενός να αποφασίζεται η επιλογή των όρων που θα εμφανίζονται και αφετέρου να είναι εξασφαλισμένη η ορθότητα των ορισμών και η γραμματικότητα των παραδειγμάτων που συνοδεύουν τους προαναφερθέντες όρους.

5 Βιβλιογραφία

- [1] Κριαράς, Εμμανουήλ. Νέο Ελληνικό Λεξικό της Σύγχρονης Δημοτικής Γλώσσας. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1995. 1587 σ.
- [2] Μπαμπινιώτης, Γεώργιος Δ. Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. Β' εκδ. Αθήνα:

Κέντρο Λεξικολογίας, 2002. σ. 776. 2064 σ.

- [3] Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών / Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη. *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 1998. 1532 σ.
- [4] Real Academia Española. *Diccionario de la Lengua Española*. Edición en cd-rom. 22ª ed. Madrid: Espasa, 2003.
- [5] Moliner, María. *Diccionario de Uso del Español*. 2 vols. Madrid: Gredos, 1998.
- [6] Seco, Manuel, Olimpia Andrés και Gabino Ramos. *Diccionario del Español Actual*. 2 vols. Madrid: Grupo Santillana de Ediciones S.A., 1999. 4666 σ.
- [7] Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Άννα και Αγγελική Ευθυμίου. *Οι Στερεότυπες Εκφράσεις και η Διδακτική της Νέας Ελληνικής ως Δεύτερης Γλώσσας*. Αθήνα: Πατάκης, 2006. σ.10. 130 σ.
- [8] Δημουλά, Λεύκη. *Ισπανοελληνικό Λεξικό: Εκφράσεις και ιδιωματισμοί*, Αθήνα: Kauffmann, 2008. σ. 3. 453 σ.

Ευλαμπία Κ. Χέλμη

Διδάκτωρ του Τμήματος Ισπανικής Γλώσσας και Φιλολογίας, ΕΚΠΑ
Διοικητική υπάλληλος Πανεπιστημίου Αθηνών
Καλισσίων 28, 152 36 Παλαιά Πεντέλη
Ηλ.ταχ.: ehelmi@lib.uoa.gr, elinahelmi@yahoo.gr